

Rizika podvodu v malých a středních podnicích[#]

*Libuše Müllerová**

V souvislosti s účetními skandály, které se v nedávné minulosti odehrály nejen na americkém, ale i na evropském kontinentu, zaměřila se pozornost různých mezinárodních institucí upravující pravidla chování účetních a auditorů, na rizika podvodného jednání. Příkladem těchto aktivit je studie Evropské federace účetních expertů (Fédération des Experts Comptables Européens – FEE, 2005a, 2005b), která se zaměřila na rizika podvodů u malých a středních podniků s cílem tato rizika minimalizovat. Bylo totiž zjištěno, že u malých a středních podniků je riziko podvodu stejně pravděpodobné jako ve větších podnicích, ba dokonce v mnoha případech větší. Jednodušší organizační struktura u malých podniků svádí k tomu, že jednotlivé oblasti nejsou upraveny vnitřními směnicemi a neexistuje dostatečně propracovaný vnitřní kontrolní systém, který by zajišťoval korektnost a průkaznost účetních informací prezentovaných v účetních závěrkách.

1 Podvod a důvody pro jeho spáchání

Za podvod je obecně považován čin spáchaný vědomě a nepoctivě s cílem získat výhodu, která způsobí ztrátu jiné straně. Podvodu věnují pozornost i Mezinárodní auditorské standardy (ISA), konkrétně standard ISA 240 – Postup auditorů při posuzování možných podvodů při auditu účetní závěrky. Ten definuje podvod jako záměrné jednání jedné nebo více osob pověřených řízením, zaměstnanců nebo třetích stran, který má formu klamu za účelem získání neoprávněné nebo protiprávní výhody. Za součást podvodu je považována také zpronevěra.

Mezinárodní auditorské standardy upravují pravidla pro činnost auditorů; uvedený standard upozorňuje auditory na možná rizika podvodu, uvádí příklady rizikových faktorů a podává návod, jak se v určitých situacích zachovat. V případě malých a středních podniků však existuje značná množina podniků, která auditu nepodléhá a tím se proto zvyšuje riziko neodhalení podvodu a klamání uživatelů účetních informací.

Podle způsobu, jakým je podvod prováděn lze podvodné jednání rozdělit na

- rozkrádání (odcizení majetku),
- podvodné účetní vykazování.

Důvody pro spáchání podvodu jsou různé, nejčastěji to však bývá chamtivost. Ta pak může být doprovázena dalšími jevy jako je tlak na dosažení vyššího zisku s vazbou na odměňování, vnímání nízkého rizika odhalení, u zaměstnanců pak špatný příklad ze strany vedení podniku nebo vlastníka při dodržování kultury čestného a etického chování, případně pocit nespravedlnosti či nedostatečného ohodnocení.

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného záměru Rozvoj účetní a finanční teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska s registračním číslem MSM6138439903.

^{*} Prof. Ing. Libuše Müllerová, CSc. – profesorka; Katedra finančního účetnictví a auditingu, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <muller@vse.cz>.

V závislosti na tom, jaký okruh pracovníků je zapojen do podvodného jednání, se rozeznává

- manažerský podvod (podvádí jeden člen nebo více členů vedení),
- zaměstnanecký odvod (podvodné jednání ze strany zaměstnanců).

2 Způsob páchaní podvodu

2.1 Rozkrádání odcizením aktiv (zpronevěra)

Tento způsob podvodu se vyskytuje především na straně zaměstnanců. Příležitost zaměstnanců spáchat podvod rozkrádáním je všude tam, kde neexistuje propracovaný vnitřní kontrolní systém, existuje zodpovědnost bez kontroly a ve firmě chybí korektní etická kultura nebo ovzduší. Způsob rozkrádání může mít různou podobu:

1) falšování zpráv o výdajích např.:

- při použití automobilu na služební cestu vyšší částky za ujeté kilometry než je skutečnost,
- levně nakoupené jízdenky nebo letenky, ale uplacované v plné ceně,
- uplatňovaný ale nepoužitý hotel,
- osobní výdaje vydávané za služební.

2) krádež objektů malé jednotkové ceny, např.:

- soukromé dálkové telefonní hovory na náklady firmy,
- vynášení předmětů drobné spotřeby z firmy.

2.2 Podvodné vykazování

Na rozdíl od zpronevěry je tento způsob podvodu vlastní spíše podnikovému managementu či vlastníkům. Důvody mohou být opět různé:

- maximalizovat odměny založené na výkonu,
- snížit zisky z důvodu minimalizace daně,
- oklamání uživatelů účetních výkazů.

Nesprávně uvedené nebo neuvedené údaje v účetních výkazech mohou mít různou formu:

- manipulaci, falšování nebo pozměňování účetních zápisů nebo doprovodné dokumentace, na jejichž základě jsou účetní výkazy vypracované,
- záměrné vynechání údajů v účetních výkazech o významných událostech a transakcích, které by nepříznivě ovlivnily vykazované účetní informace,
- záměrně chybné použití účetních zásad týkajících se klasifikace, oceňování či vysvětlení zveřejňovaných údajů,
- nepřihlášení pracovníků k sociálnímu pojištění nebo jejich najímání na černém trhu,
- fiktivních deníkové záznamy k manipulaci s provozním výsledkem,
- záměrně nesprávné úsudky použité v případě, kdy je třeba použít odhady účetních zůstatků,
- vypuštění podstatných událostí či transakcí nebo jejich přesunutí do dalšího účetního období,

- použití složitých transakcí tak, aby zatemňovali jejich podstatu.

Podvod může být páčán také **za pomoci vnějších stran**. Může jím být např.

- podvodná smlouva s podílíkem obchodu (zákazníkem, dodavatelem), kdy skutečná kvalita nebo cena dodávky je nižší než je uvedeno na faktuře a zaměstnanec nebo člen managementu dostane provizi,
- podvod s kreditními a zákaznickými kartami, podvodné objednávky přes internet, případně nákupy pomocí ukradené kreditní karty.

3 Zjištění podvodu a následky podvodu

Obecné indikátory rizika podvodu existují často uvnitř samotného podniku a zahrnují

- neetickou kulturu a nekorektní podnikové prostředí vytvářející klima nespokojenosti mezi zaměstnanci,
- absence vnitropodnikových směrnic upravující účetní postupy a pravidla v jednotlivých oblastech,
- nedostatečné delegování odpovědnosti a pravomoci.

Specifické indikátory rizika podvodu související s **podvody managementu nebo vlastníků** mohou být např.:

- finanční stabilita nebo ziskovost je ohrožena obecnými hospodářskými nebo konkrétními provozními podmínkami účetní jednotky (vysoká konkurence, nasycení trhu, změny technologií, pokles poptávky, platební neschopnost odběratelů),
- nadměrný tlak na vedení nebo zaměstnance, aby se splnily finanční cíle nastolené osobami pověřenými řízením podniku,
- povaha oboru nebo činnosti účetní jednotky poskytuje příležitosti k zapojení do podvodného účetního výkaznictví (významné transakce se spřízněnými stranami, ocenění některých položek je založené na odhadech vyžadující subjektivní posouzení, významné transakce provedené v zahraničí, kde je odlišné podnikatelské prostředí a kultura),
- vlastník, který je současně i manažer, nerozlišuje osobní a podnikatelské transakce.

Specifické indikátory rizika podvodu související s **podvody zaměstnanců nebo vnějších stran** mohou být např.:

- nepřátelský vztah mezi účetní jednotkou a zaměstnanci, kteří mají přístup k hotovosti nebo k jiným aktivům může zaměstnance motivovat k zpronevěře,
- příležitosti zpronevřit majetek (velké transakce v hotovosti, majetkové položky malých rozměrů ale velké ceny postrádající viditelnou identifikaci vlastnictví),
- nedostatečná vnitřní kontrola (nedůsledná evidence majetku, nedostatečné zajištění hotovosti a majetku, formálně prováděná inventarizace, špatná ochrana účetních dat),
- podceňování rizika souvisejícího se zpronevěrou majetku a tolerance krádeží předmětů malé hodnoty.

Následky podvodu mohou být jak finanční, ty jsou zpravidla vždy, tak nefinanční. Těmi může být zejména ztráta důvěry u obchodních partnerů, ztráta hlavního zdroje výnosů, ztráta zaměstnání těch, kteří jsou z podvodu obvinění, demoralizující účinek na ostatní pracovníky,

vytvoření ovzduší nedůvěry, které ovlivňuje výkon a kvalitu poskytovaných služeb, snížení konkurenceschopnosti firmy.

4 Boj s podvody na mezinárodní úrovni

V boji s podvodem byla na evropské úrovni přijata různá opatření. Mezi nejdůležitější patří:

Evropský úřad pro boj proti podvodům (Office Européen de Lutte Anti Fraude – OLAF) má správní kompetence, většinu jeho aktivit (70 %) tvoří vyšetřování a podává vyšetřovací zprávy pro žalobce.

Pracovní skupina proti praní špinavých peněz (Financial Action Task Force on money Laundering – FATF). Jejímí členy jsou zástupci 33 zemí z Evropy, Severní a Jižní Ameriky a Asie. Na poli podnikání se z praní peněz stává závažný problém, cílem je zamaskovat jejich nelegální původ. Na doporučení FAFT vydala Evropská komise v roce 2004 návrh nové směrnice proti praní špinavých peněz, která dovoluje členským státům přijmout přísnější zákony na prevenci praní peněz (Anti-Money Laundering Direktiv), která byla schválena Evropským parlamentem v květnu 2005.

V oblasti malých a středních podniků jsou nejběžnější činy při praní peněz

- defraudace,
- zneužívání informací v obchodním styku,
- podplácení,
- počítačové podvody.

Mezinárodní federace účetních a auditorů (International Federation Accountants Committee – IFAC) vydala etický kodex (Code of Ethics), který upravuje etické chování nejen účetních expertů a auditorů, ale i účetních pracovníků v pracovním poměru. Auditóři a účetní poradci pracující pro malé a střední podniky mohou hrát rozhodující roli v doporučení pro zavedení kontrol a opatření proti podvodům.

Závěr (jak zabránit podvodu)

Pokud chtějí podnikatelé zabránit podvodu, měli by implementovat opatření pro minimalizaci rizika podvodu. Je jím zejména ve vytvoření **etických standardů v pracovním prostředí**, spočívající v prevenci podvodu, opatření managementu vedoucí k prevenci podvodu a odstrašování před podvodem, neboť je pravděpodobné jeho odhalení a potrestání. Dále je nezbytné vytvořit pozitivní pracovní prostředí zahrnující výcvik a motivaci zaměstnanců a vytvořit vhodný kanál pro ohlášení podvodů.

Dalším úkolem managementu je **stanovit metody a postupy pro snížení rizika podvodů**. Spočívá to především v identifikaci potenciálně zranitelných oblastí a vymezení odpovědnosti za tyto oblasti, ve vytvoření důkladného vnitřního kontrolního systému, v proškolení všech zaměstnanců s jeho pravidly a v jeho pravidelném vyhodnocování. Musí být jasné důsledky pro ty, kdo podvod spáchají. Současně však je nutné přijmout pravidla, jak se má podezření na podvod oznámit a zaručit, aby osoby hlásící podvod tak činily v dobré víře, měly skutečný důkaz a záruku, že nebudou pronásledovány, nebo se nestanou obětí pachatele podvodu. Také

není žádoucí oznámení podvodu finančně odměňovat a vytvořit tak podnět pro oznamování vymyšlených podvodů s cílem získat odměnu.

Literatura:

- [1] FEE (2005a): *How SMEs Can Reduce the Risk of Fraud*. [on-line], Brussels, Fédération des Experts Comptables Européens, c2005, [cit. 10. 10. 2006],
<http://www.fee.be/publications/default.asp?library_ref=4&content_ref=524>.
- [2] FEE (2005b): *Guide for SMEs on How to Reduce the Risk of Fraud*. [on-line], Brussels, Fédération des Experts Comptables Européens, c2005, [cit. 10. 10. 2006],
<http://www.fee.be/publications/default.asp?library_ref=4&content_ref=520>.

Rizika podvodu v malých a středních podnicích

Libuše Müllerová

ABSTRAKT

Článek vymezuje podvod a důvody jeho spáchání v podmínkách malých a středních podniků. Uvádí možné způsoby podvodu, kterými je buď rozkrádání aktiv, které je prováděno hlavně zaměstnanci, nebo podvodné účetní vykazování, které provádějí zejména vedoucí pracovníci či vlastníci, případně může být podvod páchan oběma skupinami za pomoci třetích stran. Zjistit podvod umožní jednak obecné indikátory podnikové kultury, jednak specifické indikátory vytvářející podmínky pro podvod či příležitost. Následky podvodu jsou jak peněžní, tak nepeněžní. Zabránění podvodu napomůže nastolení etické kultury pracovního prostředí, vybudování vnitřního kontrolního systému a důsledné delegování pravomoci a odpovědnosti v rámci firmy.

Klíčová slova: Riziko podvodu; Zpronevěra; Podvodné vykazování.

Fisk of Fraud in Small and Medium Enterprises

ABSTRACT

The article is dealing with the issue of fraud and the circumstances of its commitment in SME. It mentions possible ways of fraud, which concern either stealing of the assets or fraudulent presentation of the financial statement. The former can be done mainly by employees, the latter mostly by management or owners. The fraud can be also committed by both groups with help of third parties. The fraud can be identified by general indicators of firm's culture or by specific indicators monitoring the condition or opportunities for a fraud. The consequences of a fraud can get manifested in a financial loss or in the other forms of losses. The risks of fraud can be lowered down by support of ethical principles in the firm, by implementation of internal control system and the delegation of competences and responsibility within the firm.

Key words: Fisk of Fraud; Stealing of the Assets; Fraudulent Presentation.

JEL classification: M41.